

مدرسه علمیہ اسلام شناسی حضرت زہرا (سلام اللہ علیہا)

شہرستان مشہد

عنوان مقالہ:

محیط و نقش آن در تعالیٰ فرهنگی جامعہ

استاد راہنما:

سرکار خانم طالقانی

گردآورندگان:

صدیقہ رضایی، دنیا پورمند، مریم خرم، فریدہ سالار

زمستان ۱۳۹۳

چکیده

پژوهش حاضر با موضوع نقش محیط در ارتقای فرهنگی جامعه ، تلاشی است که در آن نقش محیط در ارتقای فرهنگی افراد بررسی شده است .

مقصود از تعالی فرهنگی این است که افراد جامعه با اصول ایمان و ارکان اسلام پیوند داشته و اصول و مبانی شریعت را بیاموزند. بنا براین نقش آموزه های دینی در تربیت جامعه بسیار اساسی و تاثیر آموزه های عبادی در استحکام و تقویت آن جدی و شگرف است . پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش محیط در ارتقای فرهنگی جامعه و بررسی محیط هایی از قبیل خانواده، مدرسه ،دانشگاه و نیز نقش برخی رسانه های عمومی مانند تلویزیون، تدوین گردیده است.

نتیجه اینکه انتقال باورهای مذهبی و ارتقای فرهنگی جوانان اساساً توسط خانواده صورت می گیرد لکن مدرسه، دانشگاه و رسانه ها نیز نقش ثانوی خود را در این زمینه ایفا می کنند و در نحوه تفکر فرد درباره هستی و احساسات و عواطف فرد نسبت به خود و دیگران و نیز در رفتارش در برخورد با مسائلی که با آنها روبروست تأثیر غیر قابل انکاری دارند. لذا در ارتقای فرهنگ دینی، محیط یعنی خانواده، مدارس، دانشگاه ها و رسانه بخصوص تلویزیون بسیار تأثیرگذار بوده و می تواند صفات نیک انسانی را در آنها تقویت و یا تضعیف نماید.

واژگان کلیدی: ارتقای فرهنگی، تعالی، محیط، خانواده ، مدرسه، دانشگاه، رسانه.

مقدمه

باتوجه به تأثیر عمیق محیط در تعالی فرهنگی و نظر به اینکه نظریه‌ی پردازای درباره‌ی تأثیر محیط در عقاید، رفتار، فرهنگ از دغدغه‌های اصلی بسیاری از جوامع متمدن می باشد، در جهان اسلام نیز متفکران برجسته‌ای در این مورد بحث کرده اند و آثار زیادی به جا گذاشته اند.

در این میان شاید کمتر به آموزه‌های قرآن و تعالیم اهل بیت اطهار علیهم السلام توجه شده باشد، حتی ساختارهای فکری ایشان در رابطه با تأثیر فضای حاکم بر جامعه در رفتار بسیار اندک مورد دقت بوده است، تمایزهای اساسی میان آموزه‌های ائمه شیعه در خصوص تأثیر محیط و اهمیت آن با نظریه جامعه شناسان غربی وجود دارد.

مکتب اسلام و پیامبر گرامی آن، نه در بیان و گفتار بلکه در رفتار نیز به عنوان شاهد زنده و به ادعای تاریخ تنها نمونه می باشد.

آنچه امروز در سیره معصومین علیهم السلام و در ابعاد اجتماعی فقه به یادگار مانده است، می تواند دستمایه صاحبان اندیشه برای تهیه منشوری گردد که بر پایه آن، الگوی جامعه آرمانی قابل ترسیم و برای مدیران اجرایی قابل پیاده ساز می باشد.

لذا در این پژوهش در فصل اول خانواده را مورد بررسی قرار داده و نقش و جایگاه پدر را در ارتقای فرهنگی اعضای خانواده بررسی نموده است. در فصل دوم نیز به بررسی نقش مدارس و دانشگاه ها بر اعتقادات و تعالی فرهنگی افراد اشاره شده است. در آخرین فصل نیز به بررسی سعی بر این است تا نقش و جایگاه محیط در تعالی فرهنگی جامعه را مورد بررسی قرار دهد.

فصل اول: خانواده و نقش آن در تعالی فرهنگی

از آنجایی که بعضی از صفات نیک در وجود انسان، ریشه فطری دارد و کودک، معنای آن صفات را درک می کند. لذا برای مربی لایق، لازم است این درک فطری را طوری پرورش دهد که از دوران کودکی، آن را از وظایف خود بشناسد، گرچه نطفه کودکان، بر پدران است و بر پدر متمکن، تأمین زندگی کودک لازم است. ولی مسئولیت پدران در اسلام، ادب و تربیت دینی کودکان از تأمین جسمانی آنان ارزنده تر است.

امام سجاد علیه السلام می فرماید: "مَا حَقُّ وَلَدِكَ فَإِنْ تَعَلَّمَ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مُضَافُ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ أَنْتَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَلَّيْتَهُ بِهِ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمُعُونَةِ لَهُ عَلَى طَاعَتِهِ"^۱

حق فرزندان این است که دانی وجود او از توسل و خوبی ها و بدی های او در این دنیا وابسته به توسل، باید بدانی که در حکومت پدری و سرپرستی او مسئول و موظف هستی که فرزندان را با آداب و اخلاق پسندیده پرورش دهی و او را به سوی خداوند بزرگ راهنمایی کنی و در اطاعت و بندگی پروردگار، یاری اش نمایی

تربیت دینی فرزندان یک وظیفه مقدس است و در این حدیث، امام سجاد علیه السلام پرورش اخلاقی و ایمان کودکان را از وظایف مهم آنها دانسته و تربیت دینی آنها مانند یک وظیفه مذهبی، در پیشگاه خداوند، اجر و پاداش دارد.

همچنین امام سجاد علیه السلام در کتاب صحیفه سجادیه در قسمت، دُعَاةِ لَوْلَدِهِ از پیشگاه پروردگار، برای حسن تربیت فرزندان چنین استمداد می جوید: "وَأَعِنِّي عَلَى تَرْبِيَتِهِمْ وَتَأْدِيبِهِمْ وَ بَرِّهِمْ"^۲ "بار خدایا! مرا در امر تربیت و تأدیب فرزندان یاری و مدد فرمای"

^۱ کاشانی، فیض، "الوافی"، قم ۱۴۰۴ ه.ق - ج ۱ - باب تفضیل حقوق ذی حقوق ۱۲۷

^۲ صحیفه سجادیه، دعای ۲۵

رسول خدا صلی الله علیه وآله و سلم به علی علیه السلام می فرماید: "یا عَلِیَّ لَعَنَ اللَّهُ

وَالدِّینَ حَمَلًا وَكَذَهُمَا عَلَی عُقُوبِهِمَا"^۱

ای علی! لعنت خدا بر پدر و مادری که فرزند خویش را بد تربیت کنند و موجبات عاق خود را فراهم نمایند.

با توجه به احادیث فوق، لازم است که والدین متوجه مسئولیت خود باشند در پرورش ایمان و اخلاق دینی فرزندان خود، کوشش نمایند. خانواده به منزله اولین مدرسه تربیت کودک است و ایجاد شرایط لازم در محیط خانواده بر عهده والدین، است. اگر فطریات، از کودکی با پرورش صحیح پدر تقویت شده تا پایان زندگی ضامن خوشبختی کودک خواهد بود و اگر آنان به فطریات کودک توجه ننمایند و او را با روش های ناپسند و غیر انسانی تربیت کنند، رفته رفته انحراف پیدا می کند. مغز کودک مانند فیلم عکاسی از تمام گفتارها و رفتارهای پدر و دیگر اطرافیان خود عکسبرداری می کند و مشاهدات و شنیده های دوران کودکی، برنامه زندگی فردی او خواهد بود. در فرهنگ غرب ما پدران بسیاری هستند که به تربیت صحیح کودکان خویش توجه ندارند و آنان را به خلیات ناپسند آلوده می کنند، پدرانی که دروغ می گویند، عهد شکنی می کنند، کودکان خود را فریب می دهند و بسیار اعمال ناپسند که غریزه کودک را به سوی فحشا می کشاند. اما در دین مبین اسلام به برکت معارف والای آن آنچنان به پرورش ایمانی و اخلاقی فرزندان توجه شده است که هر پدری با مقداری مطالعه و چه بسا فقط با داشتن زندگی خوب یک خانواده مذهبی می تواند فرزندی وارسته و با کمالات را تقدیم جامعه اسلامی کند.

مبانی و راهبردها

در رابطه با نحوه تأثیرگذاری والدین در مسائل معنوی فرزندان، می توان به روش ها و اصولی اشاره داشت.

اصول و روش های تأثیرگذاری والدین و ارتقای فرهنگی آنان در مسائل عبادی و معنوی و همچنین همراه کردن فرزندان در این عرصه ها، بر اساس چند مبنا و اصل در فرزندان موثر بوده و برکات تربیتی و معنوی ویژه ای بر آنان خواهد داشت. این مبانی و راهبردها عبارتند از:

۱. تأثیر ظاهر در باطن

منظور از ظاهر همه اموری است قابل مشاهده بوده و به صورت عینی و ملموس از انسان سر می زند و مراد از باطن مسائلی است که قابل مشاهده نیست و درونی می باشد مثل فکر،

^۱ حر عاملی، محمد بن حسین، وسائل الشیعه، مکتب الاسلامیه، قم ۱۳۸۳ ق - ج ۵ - ۱۲۳

تجربه کردن شخصیت هایی که در تلویزیون می بیند شکل میگیرد و حتی به نحوه صحبت کردن آنان اثر می گذارد. پدران و مادران باید نگران و مراقب این شیوه یادگیری کودکانشان باشند، چارلز سیلبرمن مؤلف کتاب بحران در کلاس درس میگوید دانش آموزان از تلویزیون بیشتر می آموزند تا از کلاس درس. کودکان به دلایل مختلف از تلویزیون دل میبندند. تلویزیون آنها را تنبیه نمیکند برایشان لذت و هیجان به همراه دارد آدمها و مکانهای تازه ای به آنها نشان میدهد آنها را از تنهایی درمی آورد هنگام غمگینی خرسندشان میکند بر آنها شفقت میورزد و خلاصه دوستی قابل اعتماد است.

تشخیص نیاز به دور نگهداشتن کودک از برنامه های خشن تلویزیون آسانتر از قدغن کردن تماشای آن است. والدین نباید از پاره ای تفریحات شخصی خود بکاهند و موجبات خلاصی کودک را از این گونه برنامه ها فراهم کنند

۵. تأثیرات تلویزیون بر عقاید کودکان

تلویزیون می تواند بر دانش کودکان، باورها و ارزش های آنها تأثیر بگذارد، می تواند در نگرش آنها یا احساساتشان نسبت به چیزهای مختلف دگرگونی ایجاد کند و می تواند موجب بروز رفتارهای خاص و دگرگونی در الگوهای آن شود.^۱

شاید کمتر کسی درباره ضرورت و لزوم تربیت دینی شک کند، زیرا با اندکی تفکر روشن می شود که سعادت انسان در گرو تربیت دینی است. تربیت دینی می تواند ارتباط آفریده با آفریدگار را مستحکم تر کند و او را به پذیرش تعهد و قبول مسئولیت وا دارد. در پاره ای از آیات به طور صریح به تربیت دینی فرزندان پرداخته می شود.^۲

والدین با درک قدرت آموزشی تلویزیون و نقش آن در شکل گیری اعتقادات و باورهای کودک و اثر آن بر سلامت روانی او باید رفتار و نگرش خود را در این زمینه بازسازی و به کودکان کمک کنند که با سلامت فکری و نشاط به بلوغ و پختگی برسند، در غیر این صورت کودکان به موجودات بی روح تهی از عشق و احساس و فلج فکری تبدیل می شوند، والدین باید بدانند که چگونه خردفرزند خود را و احساس هایش را شکوفا کنند.

۱. - اسماعیل سعیدی پور، فرزندان من و رسانه، ص ۱۷۴

۲. نعمت الله یوسفیان، تربیت دینی فرزندان، ص ۱۴.

نتیجه

نقش آموزه های اعتقادی در تربیت اعضای خانواده بسیار اساسی است تاثیر آموزه های عبادی در استحکام و تقویت خانواده جدی و شگرف است و می تواند در تعالی فرهنگی افراد خانواده تأثیرگذار باشد.

انتقال باورهای مذهبی و فرهنگی به کودکان، نوجوانان، جوانان اساساً توسط خانواده صورت می گیرد و مدرسه و اماکن مذهبی نیز نقش ثانوی خود را در این انتقال ایفا می کنند. باورهای مذهبی هم در نحوه تفکر فرد درباره هستی وهم در احساسات و عواطف فرد نسبت به خود و دیگران و هم در رفتار او در برخورد با مسائلی که با آنها روبرو است تأثیر غیر قابل انکاری دارد. در این میان نقش پدر در خانواده بسیار واجد اهمیت است. زیرا که رابطه میان مذهبی بودن پدر و مادر و مذهبی شدن فرزند بیشتر است و در صورتی که بین پدر و مادر اتفاق نظر و عمل مذهبی وجود داشته باشد این تأثیر هم روی دختران و هم روی پسران بیشتر خواهد بود. وقتی که اتفاق نظر مذهبی بین پدر و مادر وجود نداشته باشد تأثیر پدر بر تربیت مذهبی فرزندان بیشتر است.

مدرسه نیز به عنوان اصلی ترین مرکز تعلیم و تربیت، باید به خوبی بتواند از پس وظایف خود برآید، تا تعلیم و تربیت برای کودکان ثمربخش باشد. شکل گیری شخصیت و تربیت کودکان در مدرسه و خانواده انجام می گیرد. وقتی که رفتار معلمان و اولیای مدرسه با موازین تعلیم و تربیت و روانشناسی کودک و رشد او مطابقت نداشته باشد، سلامت روانی و تربیتی کودک به مخاطره می افتد. پس باید معلمان و مسئولین مدرسه با کودکان روابطی دوستانه داشته باشند تا بتوانند مسئولیت خود را به خوبی انجام دهند.

تلویزیون نیز در ارتقای فرهنگی و بالا بردن سطح فرهنگ عمومی افراد تأثیر بسزایی دارد. تلویزیون می تواند فرزندان را به یک هدف علاقه مند کند و یا از آن بیزار نماید، می تواند رغبت به مذهب را در آنها ایجاد و یا نابود کند.

می تواند صفات نیک انسانی را در آنها تقویت کند و یا تضعیف نماید، این تغییرات مثبت و منفی را تقریباً همه برنامه های تلویزیون برای بچه ها دارند ولی برنامه های کودکان به دلیل سرو کار

داشتن مستقیم با کودکان و نحوه‌ی نفوذ در فکر و روح افراد اهمیت بیشتری دارد و تأثیر فراوانتری در آنها به جای می‌گذارد.

لذا در آخر باید گفت در ارتقای فرهنگی دینی و تعالی فرهنگی افراد در جامعه، محیط یعنی خانواده، مدارس، دانشگاه‌ها و رسانه بخصوص تلویزیون بسیار تأثیرگذار بوده و باعث رشد و تعالی آنها می‌گردند.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*صحیفه سجاده

۱. احسانی، محمد، نقش مادران در تربیت دینی فرزندان، انتشارات دفتر عقل، چاپ اول ۸۷
۲. اکبر زاده، نسرين. گذر از نوجوانی به پیری (روانشناسی رشد و تحول)، دانشگاه الزهراء . چاپ اول ۱۳۷۶ .
۳. بهشتی، احمد، اسلام و تربیت کودکان، بی جا، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۹۰
۴.،، تربیت کودکان در جهان امروز، قم، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم ۱۳۷۷.
۵. جاجرمی، کاظم. نسل جوان ویژگی های ساختاری نسل نو . بنیاد مطالعات آسیایی . چاپ اول . ۱۳۷۷.
۶. حر عاملی، محمد بن حسین، وسایل الشیعه، مکتب الاسلامیه، قم ۱۳۸۳ ق - ج ۵-۱۲۳
۷. دهنوی، حسین، نسیم مهر، انتشارات خادم الرضا، قم ۸۴
۸. سعیدی پور، اسماعیل، فرزند من و رسانه، انتشارات مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری، چاپ اول، بهار ۸۷
۹. عطاران، محمد، آراء مربیان بزرگ مسلمان درباره تربیت کودکان، بی جا، ۱۳۸۲
۱۰. غلامی، یوسف، اخلاق و رفتارهای جنسی .. نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها . چاپ پنجم . ۱۳۸۹ .

۱۱. فیض، جواد، رفتار پدر و مادر با کودک و نوجوان، انتشارات
امیرکبیر، تهران ۸۷
۱۲. کاشانی، فیض، "الوفای"، قم، ۱۴۰۴ ه.ق
۱۳. کاظمی، یحیی، آموزش و پرورش از خردسالی تا جوانی، بی
جا، انتشارات استان قدس رضوی، ۱۳۷۷
۱۴. لطف آبادی، حسین. روانشناسی رشد (۲) نوجوانی، جوانی و
بزرگسالی، دکتر دانشگاه الزهرا. چاپ اول. ۱۳۷۹.
۱۵. نیک خو، مهدی، کودک و تربیت، قم، گلستان ادب، ۱۳۸۱
۱۶.، نقش هنر و رسانه در تعلیم و تربیت، انتشارات
دارالثقلین، قم، چاپ اول ۷۹
۱۷. یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان، انتشارات زمزم
هدایت، زمستان ۸۶